

laaja-alaisessa kuvauksessa kuin ulko- tai turvallisuuspoliittisessa Venäjän strategisen vallan analyysissä. Myös tätä tietoa tarvitaan kun

puramme fossiilisen energian valtaa.

Sakari Höysiemi

Entisen suurvallan valtiotaitoa ja -taitamattomuutta

Tuomas Forsberg & Sirke Mäkinen (toim.): *Russia's Cultural Statecraft*. London: Routledge 2022. 247 s. ISBN: 978-0-367-69435-7.

On hyvä, että Tuomas Forsbergin ja Sirke Mäkinen toimittama artikkelikokoelma *Russia's Cultural Statecraft* ehdittiin julkaista ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan helmikuussa 2022. Hyökkäyksen jälkeen Venäjä näyttäytyy hyvin erilaisena kuin ennen sotaa, ja mikäli julkaisu olisi venynyt, kirjoittajilla olisi ollut varmasti painetta kommentoida nykytilannetta ja mahdollisesti jopa muuttaa lähestymistapojaan. Tässä muodossa kirja kuitenkin toimii erinomaisena summauksena Venäjän kulttuurivaikuttamisen keinoista ja mahdollisuuksista ennen helmikuuta 2022.

Artikkelikokoelma tuo yhteen tuloksia Suomen Akatemian projektista, joka keskittyi Venäjän kulttuurin kautta tapahtuvaan vaikuttamiseen (*cultural statecraft*). Kirjan keskeiselle analyttiselle käsitteelle ei harmi kyllä taida olla luontevaa suomennosta. 'Valtiotaito' on tuttu käsite, mutta 'kulttuurinen valtiotaito' ei juurikaan avaudu ilman pitkäjänteisiä selityksiä ja hieman kömpelöksi se silloinkin jää. Joka tapauksessa artikkelikokoelma pyrkii tuomaan Venäjä-tutkimukseen käsitteen avulla empiirisen tutkimuksen lisäksi myös teoreettisen kontribuution. *Cultural statecraft* esitellään erityisesti vakiintuneen 'pehmeän voiman' (*soft power*) käsitteen vaihtoehtona tai jossain määrin rinnakkaiskäsitteenä, ja kiitettävästi eri artikkeleiden kirjoittajat ovatkin pyrkineet raamittamaan omat empiiriset tutkimuksensa uuden käsitteen avulla. Kuitenkin sekä *cultural statecraft* että *soft power* -käsitteitä käytetään välillä rinnakkain, eivätkä kirjan toimittajatkaan tee loppujen lopuksi kovin selvää erottelua käsitteiden välille johdantokappaleessa. Yhtenä motivaationa uudelle käsitteelle kirjoittajat esittävät, että sen avulla voidaan välttää *soft power* -käsitteelle kerääntyneitä painolastia (s. 4–6), mutta koska tästä kritiikkiä keränneestä käsitteestä ei kuitenkaan luovuta,

lukijalle jää epäselväksi, missä suhteessa *cultural statecraft* tuo uutta ja miten se väistää (jos mitenkään) aiempaan käsitteeseen kohdistetun kritiikin. Artikkeleissa mm. Elina Viljanen ja Sergei Medvedev pohtivat tapausesimerkkien avulla näiden kahden käsitteen suhdetta tarkemmin, ja Medvedev esittää napakasti yhden mahdollisen tulkinnan käsitteiden suhteesta. Tämän muotoilun mukaan *cultural statecraft* voidaan nähdä hallinnon politiikkatoimina (*policy*) ja *soft power* niistä syntyvänä vaikutuksena (s. 228). Jatkokutkimukset näyttäisivät, miten uusi käsite vakiintuu käyttöön kuvaamaan valtioiden vaikuttamiskeinoja kulttuurin avulla.

Venäjän kulttuurin avulla tehtävää vaikuttamista tarkastellaan kirjassa korkeakulttuurin (kuvataide, kirjallisuus, taidemusiikki), koulutuksen, muistomerkkien, elokuvan, Euroviisujen, megatapahtumien ja urheilun näkökulmasta. Näkökulma on valtiotaito-käsitteen mukaisesti Venäjän hallinnon roolissa ja oletetuissa intresseissä sen tukiessa eri kulttuuritoimijoita ja -projekteja, mutta kuten useassa kohtaa tulee ilmi, olisi yksipuolista väittää kaikkien esiteltyjen tapausten palvelevan yksiselitteisesti ja vain Venäjän hallinnon tarpeita. Monessa kohtaa, kuten korkeakoulutuksessa (Mäkinen), valtion rooli on ilmeinen, ja joissain tapauksissa Putinin hallinto tai Putin henkilökohtaisesti on ollut asioiden alullepanija, kuten jääkiekon KHL-liigan perustamisessa tai talviolympialaisten saamisessa Sotšiin (Forsberg, Pia Koivunen). Samoin esimerkiksi toisen maailmansodan muistomerkkeihin liittyvissä kiistoissa Euroopassa Venäjän hallinto on ollut suora toimija Putinin, Sergei Lavrovin tai vähintään jonkin Euroopassa sijaitsevan Venäjän suurlähetystön kommentoimissa Venäjän näkökulmasta vääränlaista historiantulkintaa (Lina Klymenko). Kuitenkin monessa kohtaa hallinnon ei tarvitse olla suora toimija. Hyvä esimerkki tästä on Mari Pajalan ja Dean Vuleticin analysoima Euroviisut, joihin huomattavia summia panostamalla Venäjä on Putinin aikana pyrkinyt voittamaan kisat, ja

kerran siinä onnistunutkin. Konsepti muutettiin avoimen poliittiseksi vasta siinä vaiheessa, kun se palveli hallinnon tarpeita vuonna 2017, jolloin Venäjä valitsi edustajakseen Ukrainassa järjestettäviin kisoihin Julia Samoilovan. Ukraina ei myöntänyt hänelle maahantulolupaa, sillä hän oli vierailut miehitetyllä Krimillä, minkä jälkeen pyöratuolissa oleva Samoilova oli helppo kuvata Venäjällä syrjinnän uhriksi.

1800- ja 1900-luvun alun venäläistä korkeakulttuuria kulutetaan paljon myös Venäjän ulkopuolella, eikä tässä yhteydessä usein ajatella poliittisia tavoitteita. Siksi se onkin alue, jota voidaan pitää erityisen hyödyllisenä poliittisille toimijoille maabrändin luomisessa. Tuon ajan venäläisellä kirjallisuudella ja taidemusiikilla, joita kirjassa analysoivat Angelos Theocrosis ja Elina Viljanen, on vakiintunut asema yhteisenä maailmanperintönä, eikä Venäjän valtiotoimijoiden ole tarvinnut keksiä tässä suhteessa mitään uutta. He ovat voineet yksinkertaisesti ohjata resurssit näille alueille ja saada näin taiteen toimijat osaksi yhteistä kansallista projektia. Kirjallisuuden auktoriteeteista hyödynnetään Leo Tolstoita ja Fjodor Dostojevskia, joiden molempien lapsenlapsenlapsien, Vladimir Tolstoin ja Dmitri Dostojevskin, suusta on kuultu hallinnolle mieluisia poliittisia näkemyksiä. Samoin klassisen musiikin supertähdiltä, esimerkiksi Anna Netrebkolta ja Valeri Gergijeviltä, on tarvittaessa tullut tukea, ja Gergijev lensikin Mariinski-teatterin orkesterin kanssa Syyrian Palmyraan juhlistamaan ”sivilisaation voittoa barbarismista” konsertilla vuonna 2016. Putinin hallinnon konservatismiin nojautuva valtioideologia saa tästä lisäpontta, sillä korkeakulttuurin edustamien ”sivilisaation ja aitojen eurooppalaisten arvojen” vaaliminen osoitetaan Venäjän tehtäväksi, moraalisesti rappeutuneiden Yhdysvaltojen ja Euroopan (tai *Gayropan*) keskittyessä kinasteluun tasa-arvosta ja ihmisoikeuksista. Vaikka Putinin hallinnon selvimät tukijat, näkyvimpänä Gergijev, ovat saaneet porttikieltoja länsimaisille ooppera- ja konserttilavoille helmikuun 2022 jälkeen ja 1800-luvun ”isovenäläistä” näkemystä ja ukrainalaisten taiteilijoiden venäläistämistä on alettu tarkastella aiempaa kriittisemmin, ei ole sanottava, että Venäjän hallinnon tukema konservatiivinen taide- ja kulttuurikäsitys menettäisi vetovoimaansa länsimaiden konservatiivipiireissä.

Kirjan epilogissa Sergei Medvedev laajentaa näkökulmaa ja hahmottelee Neuvostoliiton jälkeisen Venäjän kulttuurivaikuttamista keinona

saada edes jonkinlaista jalansijaa kansainvälisellä areenalla. Vaikka Medvedevin mukaan Venäjä on taloudellisesti, sotilaallisesti sekä tieteen, urheilun ja (uuden) taiteen näkökulmasta entinen suurvalta, se pystyy erilaisilla kovilla ja pehmeillä täsmäiskuilla (myrkytykset, vaalivaikuttaminen, mediakaoksen lietsominen) näyttäytymään länsimaille jatkuvana ja arvaamattomana uhkana. Venäjällä ei ole vetovoi-matekijöitä (*positive soft power*), minkä vuoksi se turvautuu ennustamattomuuteen ja pelkojen lietsontaan (*negative soft power*). Kiinnostavasti laajamittainen hyökkäys Ukrainaan paljastikin Venäjän sotilasmahdin todellisen tilan: vielä sodan alkupäivinäkin ajateltiin laajasti, että Ukraina ei kestäisi Venäjän hyökkäystä kuin päiviä. Putinin hallinto ei enää tyytynyt rajattuihin täsmäiskuihin – vaikka sellaiseksi tämä ”sotilaallinen erityisoperaatio” alun perin tarkoitettiin – ja haki todellista suurvalta-asemaa suurella sotilaallisella voimalla. Lopputulos on paitsi traaginen ukrainalaisten kannalta, myös Venäjälle itselleen nöyryytys ja niiden vähienkin (kulttuuri)vaikuttamisen mahdollisuuksien menettäminen, joita sillä vielä aiemmin oli käytössään.

Tai näin ainakin toivoisi. Siinä missä länsimaiden reaktio Venäjän hyökkäykseen oli alussa tyrmistynyt ja pakotteet ja aseavun toimittaminen Ukrainalle saatiin käyntiin nopeasti, EU:n sisälle on alkanut ilmestyä rakoilua suhtautumisessa konfliktiin ja pakotteisiin. Unkarin kaksilla rattaila ajaminen ei yllättäne ketään, Saksan asema energiariippuvuukseensa on tukala, ja myös esimerkiksi Italiasta löytyy Venäjään ymmärtäväisesti suhtautuvia niin kansalaisten kuin poliittisten toimijoidenkin keskuudesta. Tämä hajanaisuus ei ole yksin Venäjän valtiodaidon ansiota, mutta taiteen, urheilun ja muun yhteistyötoiminnan avulla luodut verkostot ovat saattaneet luoda Venäjän hallinnon ja erilaisten länessä toimivien tahojen välille riippuvuussuhteita ja ystävällisyyttä, joka kestää kansainvälisen oikeuden räikeätkin loukkaukset. Forsbergin ja Mäkisen toimittama kirja on hyvä yhteenveto Putinin hallinnon hyödyntämistä mahdollisuuksista luoda itsestään pehmeämpää kuvaa maailmalla ennen kuin houkutus palauttaa suurvalta-asema kerralla heikensi sen arvostelukyvyn ja ajoi maan täysimittaiseen sotaan.

Jari Parkkinen